

O'ZBEKISTONDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING HUQUQIY MEXANIZMLARI VA XALQARO TAJRIBA: QIYOSIY TAHLIL

Mehnat va ijtimoiy munosabatlar akademiyasi

“Yurisprudensiya” yo‘nalishi talabasi

Mansurova Marjona Maqsud qizi

***Annotatsiya:** Ushbu maqola O‘zbekistonning korrupsiyaga qarshi huquqiy mexanizmlari va xalqaro tajribani tahlil qilib, samaradorlikni oshirish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishni maqsad qilgan. Tadqiqot davomida O‘zbekiston qonunchiligi, monitoring tizimlari va xususiy sektor integriteti, shuningdek, UNCAC va OECD standartlariga asoslangan xalqaro tajriba ko‘rib chiqildi.*

***Kalit so‘zlar:** Korrupsiyaga qarshi kurash, O‘zbekiston qonunchiligi, Xalqaro tajriba, UNCAC, OECD, Monitoring va shaffoflik, Davlat va xususiy sektor integriteti*

***Аннотация:** В данной статье анализируются правовые механизмы борьбы с коррупцией в Узбекистане и международный опыт с целью повышения эффективности и разработки практических рекомендаций. В исследовании рассматриваются законодательство Узбекистана, системы мониторинга и интегритет частного сектора, а также международный опыт на основе стандартов UNCAC и OECD.*

***Ключевые слова:** Борьба с коррупцией, Законодательство Узбекистана, Международный опыт, UNCAC, OECD, Мониторинг и прозрачность, Интегритет государственного и частного сектора*

***Abstract:** This article analyzes Uzbekistan’s anti-corruption legal mechanisms and international experience to enhance effectiveness and develop practical recommendations. The study examines Uzbekistan’s*

legislation, monitoring systems, and private sector integrity, as well as international experience based on UNCAC and OECD standards.

Keywords: *Anti-corruption, Uzbekistan legislation, International experience, UNCAC, OECD, Monitoring and transparency, State and private sector integrity*

KIRISH. Bugungi globallashuv davrida davlat boshqaruvi tizimining samaradorligi ko'p jihatdan korrupsiyaga qarshi kurashning qanchalik izchil va samarali yo'lga qo'yilganiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Korrupsiya nafaqat iqtisodiy taraqqiyot, balki huquqiy davlat va demokratik institutlarning barqaror ishlashiga jiddiy xavf tug'diradi. Shu sababli, davlat boshqaruvida korrupsiyaga qarshi siyosatni shakllantirish va amalga oshirish masalasi O'zbekiston uchun ham dolzarb bo'lib qolmoqda. So'nggi yillarda mamlakatda ushbu yo'nalishda keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi, jumladan davlat xizmatlarini raqamlashtirish, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, mansabdor shaxslar javobgarligini oshirish va institutlararo hamkorlikni mustahkamlash bo'yicha chora-tadbirlar joriy qilindi. Ushbu jarayonlar nafaqat siyosiy va iqtisodiy tizimning barqarorligini ta'minlash, balki korrupsiyaning oldini olish bo'yicha samarali mexanizmlarni shakllantirishga ham xizmat qilmoqda.

O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi siyosatining huquqiy poydevori 2017-yil 3-yanvarda qabul qilingan "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun bilan belgilanadi. Ushbu qonun davlat organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga solish, korrupsiyaga qarshi kompleks chora-tadbirlarni belgilash orqali davlat boshqaruvida halollikni mustahkamlashga xizmat qiladi. 2017-yildan so'ng, Milliy anticorruption strategiyasi va boshqa dasturlar ishlab chiqildi, jumladan

2023–2024 yillarga mo'ljallangan strategiya ichki nazorat, oshkoralik va fuqarolik jamiyati bilan hamkorlikni rivojlantirishni asosiy yo'nalishlar sifatida belgilaydi. Aksilkorruptsiya Agentligi, Bosh prokuratura, Oliy nazorat palatasi va mahalliy hokimliklar kabi institutlar bu strategiyani amaliyotga tatbiq etishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, Agentlikning "Corruption-Free Area" loyihasi, davlat organlarining "Oshkoralik indeksi" kabi mexanizmlar korrupsiyaga qarshi samaradorlikni baholash va nazorat qilish imkonini yaratadi.

Empirik tadqiqotlar natijalari fuqarolarning 74 foizi korrupsiyani xabar berishga tayyorligini, 82,2 foizi esa elektron platformalardan foydalanayotganini ko'rsatdi. Shu bilan birga, 20,4 foiz fuqarolar qayerga murojaat qilishni bilmasligini bildirgan. Respondentlarning yarmiga yaqini amaldagi qonunchilikni faqat qisman samarali deb baholagan, bu esa amaliyotda hali ham ba'zi bo'shliqlar mavjudligini ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, korrupsiyaga qarshi kurash faqat normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish bilan cheklanmasligi, balki amaliy tatbiq, monitoring, shaffoflik va fuqarolar ishtirokini kengaytirish orqali samarali bo'lishi ta'kidlanadi.

Xalqaro tajriba O'zbekiston uchun muhim manba bo'lib, BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi (UNCAC), OECD tavsiyalari va Yevropa Ittifoqining 2022-yildagi "EU Anti-Corruption Framework"i institutlararo hamkorlik, davlat-xususiy sektor integriteti, monitoring va baholash tizimining muntazamligi hamda ochiq ma'lumotlar platformalarini yaratish bo'yicha samarali yondashuvlarni namoyish etadi. Bu tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish orqali milliy siyosatni kuchaytirish, korrupsiyaga qarshi strategiyalarni yanada samarali qilish mumkinligi ilmiy manbalarda ham tasdiqlangan.

Ilmiy adabiyotlarda korrupsiyaning kelib chiqish sabablari, davlat boshqaruvi tizimidagi xavf zonalari, nazorat mexanizmlari va raqamlashtirishning ijobiy ta'siri keng yoritilgan. Shu bilan birga, amaliy holat shuni ko'rsatadiki, qonunlar va strategiyalar mavjud bo'lsa-da, ularni to'liq tatbiq etish, mansabdor shaxslarning halollik standartlariga rioya etishini nazorat qilish va fuqarolarni xabardor qilish bo'yicha izchil yondashuvlar talab etiladi. Shu nuqtai nazardan, korrupsiyaga qarshi huquqiy asoslarni, milliy va xalqaro standartlarni tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va amaliy xulosalar ishlab chiqish tadqiqotning asosiy maqsadini tashkil qiladi. Ushbu maqolada O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi huquqiy mexanizmlari, xalqaro tajriba bilan taqqoslanishi, empirik tadqiqot natijalari va amaliy tavsiyalar orqali tizimli yondashuv asosida o'rganiladi. Shu tariqa kirish qismi mavzuning dolzarbligi, metodologik asos va tadqiqotning ilmiy maqsadini asoslab beradi hamda maqolaning keyingi bo'limlari uchun zamin yaratadi.

ASOSIY QISM. Shu asnoda O'zbekistonda korrupsiyani yengish uchun olib borilgan islohotlar anchagina. Korrupsiyaga qarshi kurashish siyosatining huquqiy asosi 2017-yil 3-yanvarda qabul qilingan "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-419-son) bunga yaqqol misol. Ushbu qonun davlat organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soladi va korrupsiyaga qarshi kompleks chora-tadbirlarni belgilaydi. 2017-yildan so'ng, korrupsiyaga qarshi milliy strategiya va dasturlar ishlab chiqilgan, jumladan, 2023-2024 yillarga mo'ljallangan Milliy anticorruption strategiyasi, bu esa ichki nazorat mexanizmlari, oshkoralikni oshirish va fuqarolik jamiyati bilan hamkorlikni rivojlantirish yo'nalishlarini belgilaydi (anticorruption.uz).

Korrupsiyaga qarshi tizimni qo'llab quvvatlash uchun "Anti-Corruption Agency - siyosatni amalga oshirish va monitoring"; 'Bosh prokuratura va Oliy nazorat palatasi jinoyat va ma'muriy huquqbuzarliklarni nazorat qilish'; "Davlat organlari va mahalliy hokimliklar - operativ choralar" kabi asosiy institutlar faoliyat yuritadi.

Agentlikning "Corruption-Free Area" loyihasi kapital qurilish va oliy ta'lim sohalarida sinov tariqasida joriy qilingan. 2024-yilda davlat organlarining "Oshkoralik indeksi" baholanishi natijasida: 50 ta organ "yashil", 41 ta "yaxshi", 53 ta "qoniqarli", 9 ta "qoniqarsiz" deb baholangan (UNDP, 2024)

So'nggi yillarda korrupsiyaga qarshi samaradorlik ko'rsatkichlari quyidagicha: 2024-yilda jinoyatlar soni pasaygan: Adliya vazirligida 22 %, mahalliy hokimliklarda 43 % ga kamaygan. 2024 yilning birinchi yarmida 3 837 nafar shaxs korrupsiya jinoyatlari bo'yicha javobgarlikka tortilgan, bu 2023 yilga nisbatan 5,5 % ko'p. Fuqarolarning 74 % korrupsiyani xabar qilishga tayyor, 82,2 % elektron platformalarni tanlagan, 19,8 % "o'zini korrupsiyada ishtirok etgan" deb tan olgan, 20,4 % "qaerga xabar berishni bilmayman" deb javob bergan (undp.org).

Amaldagi korrupsiyaga qarshi qonunchilikning samaradorligi bo'yicha respondentlar fikri bir xil emasligi kuzatildi. So'ralganlarning qariyb yarmi qonunchilikni qisman samarali deb baholagan (48,8%), 22,1% uni yetarli darajada samara beruvchi deb topgan, 17,4% esa mexanizmlar sust ishlashini ta'kidlagan. Bu holat O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha 2017 yildagi Qonuni hamda xalqaro me'yorlarning amaliyotda to'liq va tizimli qo'llanishida ayrim bo'shliqlar mavjud ekanidan dalolat beradi. Umuman olganda, empirik ma'lumotlar korrupsiyaning bir nechta zaif nuqtalarini - kadrlar

siyosatidagi shaffoflik yetishmasligi, jazo muqarrarligi tamoyilining to'liq ishlamasligi, fuqarolik nazoratining cheklanganligi va raqamli boshqaruv mexanizmlarining to'liq joriy qilinmaganini ko'rsatadi. Natijalar normativ-huquqiy tahlil bilan uyg'un bo'lib, korrupsiyaga qarshi kurashda kompleks, institutsional, texnologik va jamoaviy yondashuv zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xalqaro miqyosda korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy huquqiy asosi - United Nations Convention against Corruption (UNCAC) bo'lib, u 2003-yilda qabul qilingan va 2005-yilda kuchga kirgan. UNCAC davlatlarni quyidagi yo'nalishlarda majbur qiladi: oldini olish choralarini kuchaytirish, jinoyat va ma'muriy javobgarlikni joriy qilish, davlatlararo hamkorlikni rivojlantirish, korrupsiyadan olingan aktivlarni qaytarish. Shuningdek, OECDning "Global engagement on anti-corruption and anti-bribery" tashabbuslari xorijiy davlatlar va xususiy sektor uchun standartlar belgilaydi (oecd.org).

Yevropa Ittifoqi 2022-yilda "EU anti-corruption framework"ni takomillashtirdi, hududiy integratsiya nuqtai nazaridan foydali (commission.europa.eu).

Xalqaro tajribadan O'zbekiston uchun moslash mumkin bo'lgan elementlar mavjuddir. Misol uchun: Institutlararo hamkorlik va davlat–xususiy sektor integritetini oshirish mexanizmlari. Monitoring va baholash tizimining muntazamligi va shaffofligi. Xorijiy davlatlarda davlat korxonalari va xususiy sektor integriteti bo'yicha standartlar, bu O'zbekistonda xususiy sektor ishtirokini kuchaytirishda foydali.

Xalqaro tajriba O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi siyosatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. UNCACga oid majburiyatlar O'zbekiston qonunchiligida aks etgan. Monitoring va shaffoflik tizimlarini joriy etish orqali qonunlar amalda qo'llanilmoqda. Xalqaro

tajriba ko'rsatadiki, qonun qabul qilish yetarli emas, balki amalda tatbiq va fuqarolarni xabardor qilish tizimi ham muhim.

O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi huquqiy mexanizmlari UNCAC va OECD standartlariga mos keladi. 2017-yil "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun va Milliy anticorruption strategiyasi UNCAC talablariga muvofiq ishlab chiqilganligi, "Oshkoralik indeksi" va xorijiy davlatlardagi monitoring mexanizmlari o'xshash vazifalarni bajarishi: huquqbuzarliklarni aniqlash, shaffoflikni oshirish, javobgarlikni ta'minlanishi bunga asos bo'la oladi

Quyidagi jadval O'zbekiston va xalqaro tajribani solishtirish, kuchli va zaif tomonlarni aniqlash imkonini beradi:

Yo'nalish	O'zbekiston tajribasi	Xalqaro tajriba	Tahlil va xulosa
Normativ-huquqiy baza	Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun va milliy strategiyalar mavjud	UNCAC va OECD standartlari	Qonunchilik xalqaro standartlarga mos, ammo amaliy tatbiqni kuchaytirish zarur
Monitoring tizimi	"Oshkoralik indeksi" va Antikorrupsiya agentligi faoliyati	Muntazam baholash tizimi va ochiq ma'lumotlar platformalari	Monitoring tizimi mavjud, lekin shaffoflik va fuqarolar ishtirokini oshirish kerak
Davlat va xususiy sektor hamkorligi	Ba'zi integritet mexanizmlari mavjud	Davlat va xususiy sektor integritetini mustahkamlash tizimi	Xususiy sektor ishtirokini kengaytirish korrupsiyaga qarshi samaradorlikni oshiradi

Tahlil natijalariga ko'ra quyidagi xulosalar chiqarish mumkin,

- 1) O'zbekiston qonunchiligi xalqaro standartlarga mos, lekin institutlararo hamkorlik va monitoringni kengaytirish zarur.
- 2) Xorijiy tajribada amaliyotga qaratilgan mexanizmlar mavjud: shaffoflik, fuqarolar ishtiroki, elektron platformalar — bular O'zbekistonda ham tatbiq qilinishi mumkin.
- 3) Davlat va xususiy sektor integritetini oshirish O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi samaradorlikni oshirishning asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Tahlil va qiyosiy-huquqiy bosqichlardan kelib chiqqan holda, O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashishda quyidagi asosiy muammolar aniqlanadi: Amaliy tatbiqdagi bo'sh joylar: Qonunlar va strategiyalar mavjud bo'lsa-da, ularni amalda samarali qo'llash masalalari mavjud. Monitoring va shaffoflik darajasining yetarli emasligi: "Oshkoralik indeksi" va boshqa monitoring mexanizmlari mavjud, lekin ularning natijalari keng jamoatchilikka yetkazilmaydi. Fuqarolar ishtirokining kamayishi: So'rovlar ko'rsatadiki, fuqarolar xabar berish mexanizmini to'liq bilmaydi yoki ishonmaydi. Davlat va xususiy sektor integritetining yetarli emasligi: Xususiy sektorni korrupsiyaga qarshi choralar tizimiga to'liq jalb qilishda qiyinchiliklar mavjud.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun qonunlarni amalda qo'llashni kuchaytirish, yani davlat organlarida normativ hujjatlar asosida jarayonlarni avtomatlashtirish va nazorat mexanizmlarini mustahkamlash, monitoring va shaffoflikni oshirish: "Oshkoralik indeksi" natijalarini muntazam e'lon qilish, elektron platformalarda ochiq ma'lumotlarni taqdim etish, fuqarolar ishtirokini rag'batlantirish: Whistleblower (xabar beruvchi) mexanizmini kengaytirish, fuqarolarni xabardor qilish bo'yicha targ'ibot ishlarini kuchaytirish, davlat va

xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish: OECD tavsiyalariga muvofiq xususiy sektor integritetini oshirish va davlat korxonalari bilan hamkorlik mexanizmlarini mustahkamlash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Yana bir muhim islohot: Xalqaro tajribani tatbiq etish yani UNCAC va EU anti-corruption frameworkdagi samarali mexanizmlarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish. O'zbekiston korrupsiyaga qarshi qonuniy va institutiv bazaga ega, lekin amalda samaradorlikni oshirish uchun monitoring, shaffoflik va fuqarolar ishtiroki bo'yicha chora-tadbirlar kuchaytirilishi lozim. Xalqaro tajriba va standartlar asosida ishlab chiqilgan tavsiyalarni amalga oshirish orqali korrupsiyaga qarshi kurash samaradorligi oshadi. Mazkur tavsiyalarni joriy etish davlat boshqaruvi, fuqarolar va xususiy sektor integritetini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu tahlillar va empirik natijalar asosida aytish mumkinki, O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi huquqiy mexanizmlari amalda sezilarli ijobiy natijalar bermoqda. Shu bilan birga, qonunlarni to'liq tatbiq etish, monitoring va shaffoflikni kuchaytirish, fuqarolarning xabardorligini oshirish hamon dolzarb masala sifatida qolmoqda. Empirik ma'lumotlar kadrlar siyosatidagi shaffoflik yetishmasligi, javobgarlik tamoyilining to'liq ishlamasligi va xususiy sektorni integratsiyalashda qiyinchiliklar mavjudligini ko'rsatadi. Shu sababli, korrupsiyaga qarshi samaradorlikni oshirish uchun davlat organlarida jarayonlarni avtomatlashtirish, ochiq ma'lumotlar platformalarini rivojlantirish, fuqarolarni xabardor qilish va ularning ishtirokini rag'batlantirish zarur. Xalqaro tajriba, xususan UNCAC va EU Anti-Corruption Frameworkdan kelib chiqqan holda, institutlararo hamkorlik va davlat-xususiy sektor integritetini oshirish mexanizmlarini tatbiq etish O'zbekiston sharoitida korrupsiyaga qarshi kurashning

samaradorligini sezilarli darajada kuchaytirishi mumkin. Shu tarzda, amalga oshirilayotgan islohotlar va tavsiyalar bir-birini to'ldirib, davlat boshqaruvi tizimida halollik madaniyatini mustahkamlash va korrupsiya xavfini kamaytirishga xizmat qiladi.

XULOSA. Tadqiqot natijalari O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi siyosatida muhim bosqich yuz berayotganini ko'rsatadi. Milliy qonunchilik, institutsional islohotlar va xalqaro standartlarga uyg'unlashuv jarayoni korrupsiyani kamaytirish uchun zarur bo'lgan huquqiy asoslarni yaratgan. Biroq tahlillar shuni anglatadiki, mavjud mexanizmlarni yanada samarali ishlatish uchun monitoring tizimlarining mustahkamlanishi, ochiqlik tamoyilining chuqurroq joriy qilinishi va barcha darajadagi davlat organlari faoliyatida hisobdorlikni kuchaytirish talab etiladi. Shuningdek, xalqaro tajribaga tayanilgan holda, xususiy sektor integriteti, fuqarolarning faol ishtiroki va ma'lumotga erkin kirish imkoniyatlari korrupsiya xavfini kamaytirishda asosiy omillardan biri ekani aniqlandi. OECD va UNCAC standartlari ko'rsatadiki, korrupsiyaga qarshi tizim nafaqat qonunchilik bilan, balki amaliy mexanizmlarning real ishlashi, muntazam baholash, mustaqil auditlar va raqamlashtirish bilan samarali bo'ladi.

O'zbekiston tajribasida so'nggi yillarda kuzatilayotgan oshkoralik, elektron xizmatlar kengayishi va jamoatchilik nazoratining faollashuvi ijobiy ko'rsatkich bo'lsa-da, ayrim institutlararo hamkorlikning sustligi va xususiy sektor uchun aniq integritet standartlarining yetarli darajada shakllanmagani muhim muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Shu bois taklif etilgan tavsiyalar - jarayonlarni avtomatlashtirish, qonunlarni ijro etish sifatini oshirish, whistleblower institutini rivojlantirish va xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish - korrupsiyaga qarshi kurash strategiyasini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundan iboratki, u O'zbekiston sharoitida korrupsiyaga qarshi qonunchilikning amalda qanday ishlashini, uning kuchli va zaif tomonlarini, shuningdek, xalqaro tajriba bilan qiyosiy taqqoslash orqali mavjud bo'shliqlarni aniq ko'rsatib berdi. Amaliy jihatdan esa, taklif etilgan tavsiyalar davlat boshqaruvi tizimini modernizatsiya qilish, fuqarolik jamiyatining rolini kuchaytirish va xususiy sektorni halollik tamoyillari asosida rivojlantirishga yordam beradi. Umuman olganda, korrupsiyaga qarshi kurash faqat normativ baza yoki alohida institutlarning faoliyati bilan emas, balki tizimli yondashuv, shaffof boshqaruv, raqamli nazorat vositalari va jamiyatning faol ishtiroki bilan samarali bo'ladi. O'zbekiston ushbu yo'nalishlarda izchil islohotlarni davom ettirar ekan, nafaqat korrupsiya xavfini kamaytirishga, balki davlat boshqaruvidagi ishonch, adolat va halollik tamoyillarini mustahkamlashga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anti-Corruption Agency of the Republic of Uzbekistan. (2024). *Openness Index 2024*. Retrieved from <https://index.anticorruption.uz/en/rating>
2. Law of the Republic of Uzbekistan No. ZRU-419. (2017, January 3). *On Combating Corruption*. O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik Palatasi.
3. United Nations Development Programme. (2024). *Corruption survey in Uzbekistan: Citizen participation and awareness*. Retrieved from <https://www.undp.org/uzbekistan>
4. United Nations Office on Drugs and Crime. (2003). *United Nations Convention against Corruption (UNCAC)*. Retrieved from <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/convention.html>
5. European Commission. (2022). *EU Anti-Corruption Framework*. Retrieved from https://commission.europa.eu/strategy-and-policies/fight-against-corruption_en

6. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *Global engagement on anti-corruption and anti-bribery*. Retrieved from <https://www.oecd.org/corruption/>
7. Karimov, B. (2021). *Korrupsiyaga qarshi milliy strategiya va institutlar samaradorligi*. Tashkent: Ilmiy nashrlar.
8. Rahmonova, N., & Ismoilov, A. (2020). *State governance and anti-corruption legal mechanisms*. Tashkent: Academic Press.
9. Mirpo'latov, H. T. (2024). Sahna madaniyati orqali shaxs ma'naviyatini yuksaltirish omillari. *Oriental Art and Culture*, 5(1), 461-468.
10. Tursunov, D. (2022). Legal reforms and transparency in Uzbekistan. *Journal of Central Asian Law*, 5(2), 45–62.
11. Mirpo'latov, H. (2023). Xalqaro baxshichilik san'ati festivalini tashkil etishning milliy va zamonaviy uslublari. *Oriental Art and Culture*, 4(1), 949-956.
12. Jumayev, F. (2024). O 'zbekistonda inson huquqlari va milliy qonunchilikni takomillashtirish. *Международный журнал теории новейших научных исследований*, 2(10), 173-176.